

ЯПОНЫ ЁС СУРТАХУУНЫ БОЛОВСРОЛЫН ТУРШЛАГА, ШИНЭЧЛЭЛТИЙН БОДЛОГО

-Бид юу суралцах вэ-

Б. Оюунцэцэг (Ph.D)

Research Center for Moral Science,
The Institute of Moralogy, Japan

Түлхүүр үгс: ёс суртахууны боловсрол, үнэлгээ, заах арга зүй, сургалтын материал, багшийн хөгжил

Монгол, Япон, БНСАУ, БНХАУ зэрэг зүүн азийн орнуудын ёс суртахууны боловсролыг харьцуулахад ялгаатай зүйл, мөн шилдэг туршлага олон бий. Тухайлбал ёс суртахууны боловсролыг хэрэгжүүлэх хичээлтэй эсэхийг харахад БНСУ-ын бага, дунд сургуульд “зөв амьдрал”, “ёс суртахуун”, БНХАУ-ын бага сургуульд “ёс суртахуун-амьдрал”, “ёс суртахуун-нийгэм”, дунд сургуульд “үзэл санаа-ёс суртахуун” гэсэн хичээлүүдтэй байна. Эдгээр нь дүнтэй, албан ёсны хичээл юм. Иймд бага сургуульд ангийн багш, дунд сургуульд ёс суртахууны хичээл заах эрх авсан мэргэжлийн багш заадаг. Харин Япон улс нь өнөөг хүртэл ёс суртахууны боловсролыг хичээлээс гадуурх сургалт хэлбэрээр, дүнгүй зааж ирснээрээ онцлогтой. Монгол улс 2014 оноос сургалтыг дэмжих үйл ажиллагааны хүрээнд “иргэний боловсрол-ёс суртахуун” хичээлийг зааж эхлээд байна. “Иргэний боловсрол-ёс суртахуун” хичээл нь хичээлээс гадуурх сургалт бөгөөд дүнгээр үнэлэхгүй, анги удирдсан багш заадгаараа Японтой төстэй. Монголын бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөр дэх ёс суртахууны хүчин зүйл (ёс суртахуунлаг зан чанар, ёс суртахуунлаг зүрх сэтгэл гэх мэт) нь Японы ёс суртахууны боловсролын хөтөлбөртэй нэгэн адил тодорхойлогдсон байдаг. Эндээс цөм хөтөлбөрийг боловсруулахдаа Японы туршлагыг судалсан нь харагддаг. Ёс суртахууны боловсролыг БНХАУ, БНСУ-тай адил загвар буюу дүнтэй “хичээл” хэлбэрээр бус харин Япон шиг “хичээлээс гадуурх сургалт” хэлбэрээр хэрэгжүүлэхээр болсон өнөө үед бид Японы ёс суртахууны боловсролын туршлагаас суралцах, харьцуулалт хийх нь Монгол улсын ёс суртахууны боловсролын тогтолцоо, арга зүйг хэлэлцэхэд ач холбогдолтой юм.

ЯПОНЫ ЁС СУРТАХУУНЫ БОЛОВСРОЛЫН ТОГТОЛЦОО

(1) Ёс суртахууны боловсролын зорилго, хэрэгжүүлэх тогтолцоо

Ёс суртахууны боловсролд орон нутаг, хот, дүүргийн боловсролын хороод чухал үүрэгтэйгээр оролцдог бөгөөд сургалт семинар, нээлттэй хичээл зохион байгуулах, зөвлөгөө өгөх зэрэг ажлыг хариуцдаг байна¹.

Бага, дунд боловсролын хөтөлбөр нь ерөнхий эрдмийн хичээл, ёс суртахуун, тусгай сургалтын үйл ажиллагаа гэсэн бүтэцтэй. Бага, дунд боловсролын хөтөлбөрт “ёс суртахууны боловсрол” гэсэн тусгай хөтөлбөр байдаг. Уг хөтөлбөр нь зорилго, агуулга, сургалтын төлөвлөгөө гэсэн 3 бүлгээс бүрддэг. Ёс суртахууны боловсролын зорилгыг “бусдыг хүндэтгэдэг, амьдралын үнэ цэнийг дээдэлдэг, сайхан сэтгэлтэй, уламжлал, соёлоо хүндэтгэдэг, эх орон, газар нутгаа хайрладаг, соёлыг гардан бүтээж, ёс суртахууныг дээдэлдэг, ардчилсан нийгэм, улсынхаа хөгжлийн төлөө хичээж зүтгэдэг, бусад улс оронг хүндэтгэж, олон улсын энх тайван, хөгжил дэвшил, байгаль орчныг хамгаалахад хувь нэмэр оруулж, ирээдүйг авч явах бие даасан Япон хүнийг хүмүүжүүлнэ”² гэж тодорхойсон байдаг. Сургуульд уг зорилгыг хэрэгжүүлэхдээ “ёс суртахууны боловсролын ерөнхий төлөвлөгөө”, хичээлээс гадуурх сургалт “ёс суртахууны цаг”-ийн төлөвлөгөө³ боловсруулдаг. “Ерөнхий төлөвлөгөө” нь ёс суртахууны боловсролын үндсэн чиглэл, нийт сургалт хүмүүжлийн ажлын зорилго, арга зүйг тодорхойлдог.

(2) “Ёс суртахууны цаг” хичээлээс гадуурх сургалт

Япон улс 1958 оноос эхлэн хичээлээс гадуурх сургалтын нэг болох “ёс суртахууны цаг”-ийг нэвтрүүлсэн.

¹ Орон нутаг, хот дүүргийн боловсролын хороодоос ёс суртахууны боловсролд зориулж хийсэн гол ажлуудыг авч үзвэл сургалт семинар зохион байгуулах (94.0%), багш, сурагчдад зориулсан сургалтын материал боловсруулж, хангах (83.6%), хот, дүүрэг, сургуулийн тэмдэглэлт үйл ажиллагааг зохион байгуулах (59.7%), сурагчдад практик сургалт зохион байгуулах (49.3%), эцэг эхэд зориулж сургалтын материал боловсруулж тараах (31.3%) байв. (БШУЯ “Ёс суртахууны боловсролын хэрэгжилтийн судалгааны тайлан” 2012 он, 19 тал)

² БШУЯ “Бага сургуулийн ёс суртахууны боловсролын хөтөлбөр” 1 бүлэг “Үндсэн зарчим” 1-2. Сургалтын хөтөлбөр боловсруулах үндсэн чиглэл, 2008 он.

³ Улсын бага сургуулийн 99.3%, дунд сургуулийн 99.3% нь “ёс суртахууны боловсролын ерөнхий төлөвлөгөө”, улсын бага сургуулийн 99.6%, дунд сургуулийн 99.7% нь хичээлээс гадуурх сургалт “ёс суртахууны цаг”-ийн төлөвлөгөө боловсруулдаг. (БШУЯ “Ёс суртахууны боловсролын хэрэгжилтийн судалгааны тайлан” 2012 он, 1-11 тал)

“Ёс суртахууны цаг” нь ёс суртахууны боловсролын гол тулгуур хичээл юм. “Ёс суртахууны цаг” нь сурагчид өөрсдийн амьдрал, туршлагаас мэдэрсэн, бодсон зүйлээ дүгнэж, илтгэж, ярилцаж, хэлэлцэх замаар бусдын үзэл бодлыг сонсож, хамтдаа тунгаан бодож дүгнэлт гаргах цаг юм. Бага, дунд сургуульд “ёс суртахууны цаг” жилд 35 нэгж цаг ордог. Ахлах ангид “ёс суртахууны цаг” байхгүй, харин “орчин үеийн нийгэм”, “ёс зүй” гэсэн хичээл байдаг.

(3) Ёс суртахууны боловсролын агуулга

Бага, дунд сургуулийн нийт сургалт хүмүүжлийн хүрээнд хэрэгжүүлэх ёс суртахууны боловсрол нь хувь хүнд өөрт нь хамаарах ёс суртахууны хэм хэмжээ, бусадтай харилцахад хамаарах ёс суртахууны хэм хэмжээ, байгаль орчин ба хүндлэн дээдлэх ёстой зүйлд хамаарах ёс суртахууны хэм хэмжээ, хамт олон, нийгмийн харилцаанд хамаарах ёс суртахууны хэм хэмжээ гэсэн дөрвөн үндсэн агуулгаас бүрддэг. Уг үндсэн сэдвийн дагуу 1-2 ангид 16 сэдэв, 3-4 ангид 18 сэдэв, 4-6 ангид 22 сэдэв, дунд сургуульд 24 сэдэв заана. Бусад ерөнхий эрдмийн хичээлд тухайн хичээлийн агуулгаас хамааран дээрх дөрвөн гол агуулгыг тохируулан хэрэглэдэг тул ёс суртахууны боловсрол нь харилцан уялдаа холбоотой хэрэгждэг.

(4) Ёс суртахууны боловсролын багшлах боловсон хүчин

2009 оноос сургууль бүрт ёс суртахууны боловсролыг хэрэгжүүлэх “ёс суртахууны боловсролыг удирдах багш”⁴ томилох болсон. Уг багш нь сургуулийн захирлын удирдлаган доор бүх багш нарыг удирдаж, ёс суртахууны боловсролын нэгдсэн төлөвлөгөө, “ёс суртахууны цаг”-ийн жилийн төлөвлөгөө, удирдамжийг боловсруулж, хэрэгжилтийг хянаж, багш нарын сургалт, хичээл судлалыг удирдан зохион байгуулдаг. “Ёс суртахууны цаг”-ийг ангийн багш заана. Ёс суртахууны хичээл нь бусад хичээлээс илүүтэйгээр багш сурагчийн харилцааны асуудалд анхаарал хандуулдаг. Тухайлбал ёс суртахууны боловсролын хөтөлбөрийн тайлбарт “амьдралын арга ухааныг хамтдаа бодож, ярилцаж, хэрэгжүүлэхийг хичээх нь багш, сурагч хоёрын хамтын зорилго”⁵ гэж тодорхойлсон байдаг. Багш бэлтгэх их дээд сургуульд “ёс суртахууны боловсролын заах арга зүй”⁶ гэсэн хичээл ордог.

(5) Ёс суртахууны боловсролын сургалтын материал

БШУЯ-аас ёс суртахууны боловсролд зориулж “сэтгэлийн ном”⁷ гаргадаг. Үүнээс гадна орон нутаг, хот, дүүргийн боловсролын хороо, хэвлэлийн компани, эрдэмтэн судлаачид, бага, дунд сургуулийн багш нар өөрсдөө боловсруулсан олон төрлийн “унших ном” нэртэй сургалтын материал, видео бичлэг, телевизийн нэвтрүүлэг, сонин сэтгүүлийн нийтлэлийг хэрэглэдэг⁸. “Унших ном”-ыг ёс суртахууны боловсролын хөтөлбөрийн дагуу боловсруулдаг. Сургууль, багш эдгээр “унших ном”-ноос сонгож, “ёс суртахууны цаг” төдийгүй бусад хичээл, хичээлээс гадуурх сургалтанд хэрэглэдэг. “Унших ном” нь хүүхдийн сэтгэлийг хөндөж, шийдвэр гаргах чадварыг хөгжүүлж, сайн үйлийг хэрэгжүүлэх хүсэл эрмэлзлийг төрүүлэхэд чиглэсэн, сурагчид ёс суртахууны хэм хэмжээний талаар өөрсдөө ухаарч, олж мэдэхэд нь дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэсэн агуулгатай, заавал багшаар заалгалгүй, өөрсдөө уншиж суралцах боломжтой байдаг. Иймдээ ч “унших ном” гэж нэрлэсэн.

(6) Ёс суртахууны боловсролын үнэлгээ

Сурагчдад дүн тавьдаггүй. Ёс суртахууны боловсролын үнэлгээнд ажиглалт хийх, асуулт тавих, зохион

⁴ 2008 онд ёс суртахууны боловсролын хөтөлбөрийг шинэчлэх үед шинээр нэвтрүүлсэн тогтолцоо. Олон сурагчидтай сургуулийн хувьд “ёс суртахууны боловсролыг удирдах багш”-аар олон хүн томилж болно. Сургуулийн нөхцөл байдал, сурагчдын хүмүүжлийн түвшин, голлож удирдах шаардлагатай ёс суртахууны сэдэв тус бүрээр үүрэг хариуцлагаа хуваарилна.

⁵ БШУЯ “Дунд сургуулийн ёс суртахууны боловсролын хөтөлбөрийн тайлбар”, 36 тал, 2008 он.

⁶ Багшлах эрх авахын тулд нийгэм, тоо, дуу хөгжим, шугам зураг, биеийн тамир, гэр ахуй зэрэг хичээл бүрээр 2 кредит, мөн “ёс суртахууны боловсролын заах арга зүй” гэсэн хичээлийг заавал үзэж 2 кредит авсан байх шаардлагатай. Багш бэлтгэх их дээд сургуульд Японы ёс суртахууны боловсролын түүх, гадаад орнуудын ёс суртахууны боловсролын онцлог (1 кредит), ёс суртахууны боловсролын онол, практик (1 кредит), ёс суртахууны боловсролын заах арга зүй (2кредит) гэсэн хичээл ордог (БШУЯ-ны ёс суртахууны боловсролын шинэчлэлийг хэлэлцэх зөвлөлийн тайлан “Ёс суртахууны боловсролыг шинэчлэх бодлого”, 2013 оны 12 сарын 26, 20-21 тал).

⁷ БШУЯ 2002 онд бага, дунд сургуулийн ёс суртахууны боловсролд зориулсан цуврал номыг бүх сургуулиудад үнэгүй тараасан. Энэ номыг “сэтгэлийн ном” гэж хэлдэг. “Сэтгэлийн ном” нь бага сургуульд гурван цуврал (1-2 анги, 3-4 анги, 5-6 анги), дунд сургуульд нэг төрөл байдаг. “Ёс суртахууны цаг” нь дүн тавьдаг хичээл биш тул “сэтгэлийн ном”-ыг “сурах бичиг” гэж нэрлэдэггүй.

⁸ 2012 онд БШУЯ-ны судалгаанаас харахад БШУЯ-ны “сэтгэлийн ном”-ыг улсын бага сургуулийн 90.6%, дунд сургуулийн 84.9%, БШУЯ-наас боловсруулсан бусад унших номыг бага сургуулийн 34.8%, дунд сургуулийн 26.2%, орон нутаг, хот, дүүргийн боловсролын хорооны боловсруулсан унших номыг бага сургуулийн 62.7%, дунд сургуулийн 54.2%, хувийн хэвлэлийн компанийн унших номыг бага сургуулийн 86.3%, дунд сургуулийн 81.3%, сургуулийн багш нар өөрсдөө боловсруулсан материалыг бага сургуулийн 34.4%, дунд сургуулийн 56.3% нь хэрэглэдэг байна. (БШУЯ-ны “ёс суртахууны боловсролын судалгааны тайлан” 2012 он, 4 тал)

бичлэг хийлгэх, тэмдэглэл хөтлүүлэх, ярилцлага хийх, хүүхдээр өөрийг нь үнэлүүлэх аргыг түгээмэл хэрэглэдэг. Сурагчдын үзэл бодол, амьдралын туршлага, шийдвэр гаргах чадвар, хүсэл эрмэлзлэл, биеэ авч яваа байдал зэргийг үнэлэхийн тулд хичээлийн идэвхи оролцоо тааруу, төдийлөн санал бодлоо илэрхийлдэггүй сурагчдад зориулж ажиглалтын арга, өөртөө итгэл муутай, бүрэг ичимтгий, нийтэч бус сурагчдад зориулж ярилцлагын аргыг хэрэглэдэг. Эдгээр аргыг хэрэглэхдээ хүүхдийг идэвхижүүлж, суралцах хүсэл сонирхлыг нь нэмэгдүүлэхийн тулд “чи юу гэж бодож байна?”, “чи яаж дүгнэж байна?” гэх зэргээр асуулт тавьж, өөрөөр нь сурсан зүйлийг нь үнэлүүлэхэд анхаардаг.

ЁС СУРТАХУУНЫ БОЛОВСРОЛЫН ШИНЭЧЛЭЛИЙН БОДЛОГО

2013 онд боловсролын шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх хорооноос “ёс суртахууны боловсрол нь агуулга, заах арга зүйн хувьд сургууль, багшийн чадвараас хамааран чанарын хувьд ялгаатай”, үндсэн зорилгоо хангалттай хэрэгжүүлж чадахгүй байгааг онцлон тэмдэглээд “агуулга, заах арга зүйг үр дүнтэй, тодорхой болгох” шаардлагатай гэсэн зөвлөмж гаргасан⁹. Уг зөвлөмжийн дагуу БШУЯ-наас 2013 онд “ёс суртахууны цаг”-ийг “тусгай”¹⁰ хичээл болгож, “зэрэглэл”¹¹ ахиулахаар шийдвэрлээд байна.

“Ёс суртахуун” тусгай хичээл нь бусад хичээлтэй уялдаатай, төлөвлөгөөтэй, үе шаттай хэрэгжих ёс суртахууны боловсролын “гол зангилаа хичээл” болох тул өнөөг хүртэл хэрэгжиж ирсэн хичээлээс гадуурх сургалт “ёс суртахууны цаг”-тай адил. “Ёс суртахуун” тусгай хичээл нь “хичээл” гэж нэрлэгдэх ч бусад хичээлээс ялгаатай. Тухайлбал, БШУЯ-наас батлах сурах бичгээс гадна бусад сургалтын материал хэрэглэх боломжтой, анги удирдсан багш нь ёс суртахууны хичээлийг заах ч тусгай багшлах эрх шаардлагагүй, хичээлийг дүнгээр үнэлэхгүй зэргээрээ ялгаатай. Шинэ сурах бичгийг бага сургуульд 2018 он, дунд сургуульд 2019 оноос хэрэглэхээр төлөвлөж байна.

Энэ шинэчлэлийн талаар олон нийтийн дунд дэмжсэн, эсэргүүцсэн олон санал гарсаар ирсэн. БШУЯ олон нийтээс санал асуулга авахад “ёс суртахууны цагийг хичээл болгох шаардлагатай” гэж дэмжсэн санал их ирснээс гадна “тодорхой нэг үнэлэмж, хэм хэмжээг тулгахад хүргэж болзошгүй” гэсэн болгоомжлол, шүүмжлэл ч ирсэн¹². Мөн Ёмиүри сонины 2013 оны судалгаагаар оролцогчдын дийлэнхи (84%) нь дэмжсэн байв. Харин сурах бичиг дагнан хэвлэдэг Мэйжи хэвлэлийн компаний мөн онд хийсэн судалгаагаар эсрэг санал 77% байв. Энэ нь судалгаанд оролцогчдын дийлэнхи нь багш нар байсантай холбоотой. Үүнээс багш нар ёс суртахууныг хичээл болгох асуудалд болгоомжтой хандаж байгаа нь харагдаж байна. Учир нь “үнэлэмжийг нэг тал руу чиглүүлж залахыг боловсрол гэх эсэх”, “шинэ хичээл нь сурагчид бие биенээ дээрэлхдэг байдлыг таслан зогсоох үр дүнтэй арга болж чадахгүй”, “хичээл болсноор сурагчид өөрсдөө бодож, мэдэрч, үйлдэх чадвар хөгжихгүй” зэрэг шалтгаанууд байсан юм¹³. Дараах хэсэгт ёс суртахууныг хичээл хэлбэрээр шинэчилж хэрэгжүүлэх болсон шалтгаан, багшлах боловсон хүчин, сургалтын материал, үнэлгээний талаар авч үзье.

(1) Ёс суртахууны боловсролыг шинэчлэх болсон шалтгаан

“Ёс суртахууны цаг”-ийг яагаад “тусгай хичээл” болгох шаардлагатай болсон бэ. Үүнд анхаарал татсан гол шалтгаанудыг хэд хэдэн эх сурвалжаас түүвэрлэн авч үзье. Тухайлбал багш нарын заах арга барил хангалтгүй, албан ёсны хичээл биш тул ач холбогдол бага өгдөг, ёс суртахууны цагаар өөр хичээл нөхөж үздэг¹⁴. Мөн зарим багш нар ёс суртахууны боловсролд анхаарал тавьдаггүй, сургалтын материал хангалтгүй зэргийг дурдсан шүүмжлэл нэлээд гарсан. Иймд “ёс суртахууны цаг”-ийг хичээл болгосноор хэлбэр төдий хэрэгжиж ирсэн “ёс суртахууны цаг”-ийг шинэчилж, багш нарын ёс суртахууны боловсролд хандах хандлага өөрчлөгдөнө гэсэн хүлээлт ч бий¹⁵.

БШУЯ-ны ёс суртахууны боловсролын шинэчлэлийг хэлэлцэх зөвлөлийн тайланд орон нутаг, сургууль, багш нарын дунд ёс суртахууны боловсролын талаарх ойлголт, заах арга барил жигд бус, “ёс суртахууны цаг”-ийг бусад хичээлтэй уялдуулж чаддаггүй, заах арга барилдаа итгэл муутай багш нар олон, “унших ном”-ын гол баатрын сэтгэл санааны байдлыг ойлгуулахад л голлож анхаарсан, нэгэн

⁹ Ошитани Ёшио, Кайзүка Шигэки болон бусад “Ёс суртахууны боловсролын эрин үе эхэллээ”, Киоикү хэвлэлийн компани, 11 тал, 2013 он.

¹⁰ Ёс суртахуун нь эх хэл, тоо, түүх зэрэг бусад хичээлээс ялгаатай тул “тусгай хичээл” гэж нэрлэсэн. Ёс суртахуун тусгай хичээл нь одоогоор түр оноосон нэр тул цаашид өөрчлөгдөх магадлалтай.

¹¹ “Хичээлээс гадуурх сургалт”-аас “хичээл” болгож өөрчлөх гэсэн утгаар “зэрэглэл” ахиулах гэсэн үгийг хэрэглэдэг.

¹² Нихон-кэйзай сонин “Ёс суртахууныг хичээл болгох БШУЯ-ны мэдэгдэл” 2015 оны 3 сарын 27.

¹³ Мацүмото Мина “Ёс суртахууныг хичээл болгох асуудлыг олон нийт хэрхэн үнэлж байна вэ”, Ошитани Ёшио, Кайзүка Шигэки болон бусад “Ёс суртахууны боловсролын эрин үе эхэллээ”, Киоикү хэвлэлийн компани, 38-39 тал, 2013 он.

¹⁴ БШУЯ-ны ёс суртахууны боловсролын шинэчлэлийг хэлэлцэх зөвлөлийн тайлан “Ёс суртахууны боловсролыг шинэчлэх бодлого”, 2013 оны 12 сарын 26, 2-3 тал.

¹⁵ Санкэй сонин “Ёс суртахууны цагийг хичээл болгохыг дэмжих шалтгаан” 2013 оны 3 сарын 23.

хэлбэрийн сургалт их хийгддэг, сурагчдад тулгарч буй бодит асуудлыг хөнддөггүй, анги ахих тусам “ёс суртахууны цаг”-ийн талаарх сурагчдын үнэлгээ сулардаг¹⁶, сурагчдын хөгжлийн үе шатанд нийцсэн заах арга зүйг хөгжүүлж, нэвтрүүлэх тал дээр дутагдалтай, ёс суртахууны цагаар юу судалж мэдсэнээ сурагчид өөрсдөө ойлгож, тодорхой үйл хэрэг болгож, сурсан зүйлээ эргэж хардаг болгох тал дээр заах арга зүйн хувьд учир дутагдалтай, “ёс суртахууны цаг” нь ёс суртахууны хэм хэмжээний талаарх ойлголт өгөхөд хэт анхаардаг, сурагчид өөрсдийн санааг илэрхийлж, бусдын үзэл бодлыг өөртөө тусгаж өвлөж авахад ямар тодорхой үйлдэл хийвэл зохистой талаар зааж сургах тал дээр дутагдалтай¹⁷ бөгөөд бага, дунд сургуулийн багш нарын 70% нь их дээд сургуульд ёс суртахууны хичээлээр юу сурснаа эргэж санадаггүй¹⁸ зэрэг асуудлыг дурдаж болох юм. Мөн БШУЯ-ны судалгаагаар “сургалтын үр нөлөөг олж тогтооход хүндрэлтэй”, “заах арга зүйн талаарх мэдлэг хомс”, “сайн сургалтын материал олж авахад хүндрэлтэй”¹⁹ зэрэг асуудлууд дурдагдсан байв.

Эдгээр шалтгааны улмаас одоо Японд “ёс суртахууны цаг”-ийг “ёс суртахуун” тусгай хичээл болгох асуудал ид яригдаж байна. Шинэ хичээл нэвтрүүлснээр ёс суртахууны боловсролын нөхцөл сайжирна. Нөхцөл гэдэг нь багш, сургалтын материал, санхүүгийн нөхцөл юм. Тухайлбал, ойрын 7 жилд ёс суртахууны боловсролыг удирдах 2 мянган багшийг бэлтгэнэ²⁰. Сургалтын материал шинэчлэгдэж, ёс суртахууны боловсролын төсөв, багш нарын сургалтын зардал нэмэгдэх юм²¹. Дараах хэсэгт “ёс суртахууны боловсролын шинэчлэлийг хэлэлцэх зөвлөлийн тайлан”²²-д голлон тулгуурлаж заах арга зүй, сурах бичиг, үнэлгээнд гарах өөрчлөлтийг авч үзье.

(2) Ёс суртахууны боловсролын багшлах боловсон хүчин

Хичээлээс гадуурх сургалт буюу “ёс суртахууны цаг”-ийг “ёс суртахуун” гэсэн тусгай хичээл болгож “зэрэглэл” ахиулсан ч “ёс суртахууны цаг”-тай адил анги удирдсан багш голлож заах бөгөөд бусад багш нар туслах хэлбэрээр оролцоно. Мөн сургуулийн захирал, удирдах ажилчид ёс суртахууны хичээл заах тул удирдах албан тушаалд очиж байгаа багш нар зайлшгүй ёс суртахууны боловсролын сургалтанд хамрагдах шаардлагатай болно. Иймд сургуулийн захирал манлайлж ажиллах шаардлага улам нэмэгдэнэ. Сургууль бүрт “ёс суртахууны боловсролыг удирдах багш”-аас гадна ёс суртахууны боловсролын мэргэжлийн үүднээс удирдаж, зөвлөгөө өгөх “ёс суртахууны боловсролын зөвлөх багш” (түр оноосон нэр)-ийг орон нутаг, хот, дүүрэгт томилно. “Ёс суртахууны боловсролыг удирдах багш” хот, дүүргийн бага, дунд сургуулийг тойрч ажиллан, сургалтын материал боловсруулах, багш нарын мэргэжил дээшлүүлэх сургалтыг зохион байгуулна.

(3) Ёс суртахууны боловсролын сургалтын материал

БШУЯ 2014 онд “сэтгэлийн ном”-ыг бүрэн шинэчилж, “бидний ёс суртахуун” нэртэй “сургалтын материал” боловсруулаад байна. “Ёс суртахуун” тусгай хичээлийн сурах бичгийн журам гартал нэлээд хугацаа шаардагдах тул эхний ээлжинд уг сургалтын материалыг хэрэглэх юм. “Сэтгэлийн ном”-ыг шинэчлэхдээ сурагчид өөрсдөө бодож, хэрэгжүүлдэг чадвартай болгоход анхаарч, “унших” болон “бичих” гэсэн хоёр хэсэгтэй болгож, бусдын олон талт үзэл бодол, чиг хандлагыг бодох, ахмад үеийнхэн болон алдартай хүмүүсийн амьдралын туршлага, Японы уламжлал, соёлын талаарх сэдвүүдээр баяжуулахад анхаарсан²³. Ямар ч сургууль, ямар ч багш нэгэн түвшинд ёс суртахууны хичээлийг заадаг болгож, сургалтын материалын хангамжийг тогтвортой, хүртээмжтэй болгохын тулд цаашид “бидний ёс

¹⁶ Тухайлбал БШУЯ-ын 2003 онд хийсэн “ёс суртахууны боловсролын хэрэгжилтийн судалгаа”-ны дүнг харахад “ёс суртахууны цаг”-ийг “сонирхолтой”, “өөрт тустай” гэж үзэж буй сурагчид бага ангийн 1-2 ангид 87.9%, 3-4 ангид 76.8%, 5-6 ангид 60.7%, дунд сургуулийн 1 ангид 49.8%, 2-р ангид 40.8%, 3-р ангид 39.7% байв. (Абико Тадахико “Бага сургуулийн боловсролын хөтөлбөрийн тайлбар, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нь” Киоикү хэвлэлийн компани, 2008 он, 33 тал)

¹⁷ БШУЯ-ны ёс суртахууны боловсролын шинэчлэлийг хэлэлцэх зөвлөлийн тайлан “Ёс суртахууны боловсролыг шинэчлэх бодлого”, 2013 оны 12 сарын 26, 9-10 тал.

¹⁸ Токио-гакүгэй их сургууль 2011 онд хийсэн судалгааны дүн (3588 багш хамрагдсан). Судалгаанд оролцогчдын 25% нь “сурсан зүйлээ сайн санахгүй байна, сурсан зүйл тус болсон эсэхийг мэдэхгүй байна”, 3% нь “тус болсон” гэж хариулсан байна. Үүний гол шалтгааныг их сургуульд ёс суртахууны хичээлийг мэргэжлийн бус багш заадагтай холбож үзсэн байдаг.

¹⁹ Майничи сонин “Боловсролын хөтөлбөрийг шинэчлэх санал: ёс суртахуун, сурагчид бусдыг дээрэлхэхээс сэргийлэх арга хэмжээг бэхжүүлэхэд чиглэсэн шинэчлэлт” 2015 оны 2 сарын 5.

²⁰ Ёмиүри сонин “Ёс суртахууны боловсролыг удирдах багш” 2013 оны 11 сарын 29.

²¹ Ошитани Ёшио, Ягинүма Рёота болон бусад “Ёс суртахууны эрин үеийг бүтээх”, Киоикү хэвлэлийн компани, 2014 он, 3-4 тал.

²² БШУЯ 2012 онд ёс суртахууны боловсролын шинэчлэлийг хэлэлцэх зөвлөлийг байгуулагдсан. Уг зөвлөл нийт 10 удаа хуралдаж, “Ёс суртахууны боловсролыг шинэчлэх бодлого: шинэ эрин үед сайн сайхан амьдрах чадварыг хөгжүүлэх нь” гэсэн нэртэй тайлан боловсруулсан байдаг.

²³ БШУЯ-ны ёс суртахууны боловсролын шинэчлэлийг хэлэлцэх зөвлөлийн тайлан “Ёс суртахууны боловсролыг шинэчлэх бодлого”, 2013 оны 12 сарын 26, 17 тал.

суртахуун” сургалтын материалаас гадна боловсролын хөтөлбөрт суурилсан, төрийн зохицуулалт бүхий олон хувилбартай, сонголттой, нээлттэй сурах бичгийн тогтолцоонд шилжих асуудлыг судалж байна.

(4) Ёс суртахууны боловсролын үнэлгээ

Ёс суртахуун нь хүний зүрх сэтгэл, үнэлэмжинд хамаарах тул дүнгээр үнэлэх нь зохимжгүй гэсэн өнөөг хүртэл баримталж ирсэн зарчим хэвээрээ үйлчилнэ. Гэхдээ ёс суртахууны боловсролыг төлөвлөгөөтэйгээр хэрэгжүүлж, заах арга зүйг сайжруулах, түүнчлэн ёс суртахууны боловсролоор сурсан зүйлээ сурагчид өөрсдөө дүгнэдэг болгоход үнэлгээ чухал юм. Өнөөг хүртэл хэрэглэж ирсэн ажиглалт, асуулт, зохион бичлэг, тэмдэглэл, ярилцлага, хүүхдээр өөрийг нь үнэлүүлэх гэсэн эдгээр аргыг улам боловсронгуй болгохоос гадна сурагчийн хувийн хэрэгт²⁴ хэрхэн суралцаж байгааг тэмдэглэж, суралцах хүсэл эрмэлзлийг нэмэгдүүлж, урамшуулах зорилгоор тусгай тэмдэглэл хийх булан гаргаж, мөн “зан үйлийн тэмдэглэл”²⁵-д “ёс суртахуун” тусгай хичээлийн зорилгод тулгуурлан сурагчдын хөгжлийн явцыг оноогоор бус өгүүлбэр хэлбэрээр тэмдэглэх булан нээх зэрэг олон талт үнэлгээний аргыг судалж байна.

2014 оны хичээлийн жилээс Монголд иргэний боловсрол-ёс суртахуун хичээлийг зааж эхлээд байна. Бага боловсролын сургалтын цөм хөтөлбөрт ёс суртахууны хүчин зүйлийг (ёс суртахуунлаг зүрх сэтгэл гэх мэт) тодорхойлж, иргэний хариуцлага, иргэн төрийн харилцаа зэрэг иргэний боловсролын уламжлалт сэдвийг ёс суртахуун тал руу хандуулж, ёс суртахууны “унших эх”, багшийн ном боловсруулж, иргэний боловсрол хичээлээр эзэмших чадвар, сурагчдын үнэлгээний үзүүлэлтийг тодорхойлох зэргээр дорвитой шинэчлэлт хийгдсээр байна. Шинэ хөтөлбөрийн дагуу “иргэний боловсрол-ёс суртахуун” хичээлийг зааж эхлээд нэг жил өнгөрчээ. Хичээлийн төлөвлөгөө боловсруулалт, багш нарын оролцоо, ёс суртахууны хэм хэмжээний талаарх мэдлэг (тухайлбал “чамд тусалсан учраас чи туслах ёстой”, “уламжлал учир мөрдөх ёстой” зэргээр заадаг бол өнгөц ёс суртахуун юм), ёс суртахууны хичээл дэхь багш сурагчийн харилцаа, сургалтын материалын талаар эрдэмтэн судлаачдын судалгааны ажил хараахан гараагүй байна. Цөм хөтөлбөрөөс харахад “иргэний боловсрол-ёс суртахуун”, “амьдрах чадварт суралцах үйл ажиллагаа”-ны нэршил, иргэний боловсрол цагаар хөгжүүлэх чадвар болон ёс суртахууны хэм хэмжээний нэршлийг (тухайлбал өөрийгөө илэрхийлэх, бусадтай харилцах арга барилыг “чадвар” гэж нэрлэж болох хэдий ч бусдыг хайрлах сэтгэл, нинжин сэтгэл зэргийг “чадвар” гэж нэрлэж болох эсэх) судлах шаардлагатай нь харагддаг. Бид уг илтгэлээр дамжуулан манай улстай адил хичээлээс гадуурх сургалт хэлбэрээр ёс суртахууны хичээл зааж буй Японы боловсролоос туршлага болох зүйл их бий.

Тухайлбал, нэгдүгээрт ёс суртахууны боловсролын зорилго болон ёс суртахууны хичээлийн зорилгыг тус тусд нь тодорхойлохоос гадна ёс суртахууны боловсролын нэгдсэн төлөвлөгөө, ёс суртахуун хичээлийн жилийн төлөвлөгөөг тусад нь боловсруулж хэвшжээ.

Хоёдугаарт ёс суртахууны боловсролыг бага, дунд сургуульд залгамж холбоотойгоор хэрэгжүүлж байна. Эдгээр хичээл нь ахлах сургуульд “орчин үеийн нийгэм”, “ёс зүй” хичээлтэй уялддаг. Зарим орон нутагт ахлах сургуульд ч ёс суртахууны тусгай хичээл ордог. Тухайлбал, Чива муж 2013 оноос мужийн ахлах сургуулийн 1-р ангид “ёс суртахуун” хичээлийг заавал үзэх хичээл болгож оруулж эхлээд байна.

Гуравдугаарт багшлах боловсон хүчний асуудалд ихээхэн анхаарчээ. Одоогийн байдлаар ёс суртахууны хичээлийг анги удирдсан багш зааж байгаа бөгөөд ирээдүйд ёс суртахууны хичээл заах багшлах эрхийн асуудлыг судалж байна. Анги удирдсан багш ёс суртахууны хичээлийг заадаг ч зөвхөн хариуцсан багшид нь даатгаад орхилгүй, сургууль бүрт “ёс суртахууны боловсролыг удирдах багш”-ийг томилдог нь үүрэг хариуцлагын тогтолцоог тодорхой болгож өгснөөрөө ач холбогдолтой юм. Ёс суртахууны боловсролыг удирдах багш нь хүмүүжлийн ажил хариуцсан багш²⁶аас тусдаа юм. Үүгээр зогсохгүй цаашид орон нутаг, дүүргийн хэмжээнд ёс суртахууны боловсролд мэргэжлийн туслалцаа, зөвлөгөө өгөх багшийг томилох асуудал ч яригдаж байна. Мөн боловсролын хөтөлбөрт ёс суртахууны

²⁴ Сурлагын дүнг товч тэмдэглэж, дараагийн шатны боловсролын байгууллагад сурлагын байдлыг тодорхойлох үндсэн материал болгож ашигладаг. Сургуулийн боловсролын тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлийн 1-т зааснаар сурагчийн хувийн хэргийг сургуулийн захирал хөтөлж боловсруулна.

²⁵ Хичээл, хичээлээс гадуурх сургалт, төсөлт ажил зэрэг сургуулийн нийт үйл ажиллагааны явц дахь сурагчдын зан үйлийн талаар урьдчилан тодорхойлсон үзүүлэлтийг хангаж буй эсэхийг бөглөх хуудас. Тухайлбал амьдралын үндсэн дадал зуршил, эрүүл мэнд, бие даасан байдал, хариуцлага, бүтээлч байдал, бусадтай хамтарч ажиллах, бусдыг хүндэтгэх, байгаль орчинг хайрлах, ажил хөдөлмөрт дуртай байх, бусад сайн үйл бүтээх, шударга, энэрэнгүй, эрх тэгш хандах, олон нийтийн эрх ашгийг дээдлэх, ёс суртахуунтай байх зэрэг үзүүлэлтийг биелүүлж буй эсэхийг тэмдэглэдэг. Шаардлагатай тохиолдолд шинэ үнэлгээний үзүүлэлт оруулж болно. (БШУЯ “Дунд сургуулийн сурагчдын хувийн хэрэгт бүртгэх үзүүлэлт” 2001 он)

²⁶ Хүмүүжил хариуцсан багш нь сургуулийн дотоод дүрэм журам (тухайлбал хичээл эхлэх, тарах цагийг шалгах), замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал, сургуулийн аюулгүй байдлыг хангах, болзошгүй аваар, ослын үед авах арга хэмжээг төлөвлөх, сургалт зохион байгуулах, хүмүүжлийн доголдолтой сурагчидтай ганцаарчилж ажиллах, хэрэг зөрчлийг илрүүлэх, шийдвэрлэх ажлыг голлож хариуцдаг.

хичээл заах багш, сурагч нь хамтдаа суралцагч болохыг зааж өгсөн нь багш хичээл заахдаа өөрийнхөө үзэл бодлыг тулгаж, туйлширч болохгүйг анхааруулж, ёс суртахууны боловсролд оролцогчид (багш, сурагч) эрх тэгш субъект болохыг тодорхойлсноороо ач холбогдолтой юм. Хэрэв багш “сайн”, “муу”, “зөв”, “буруу” үйлдлийн талаар “бүхнийг мэдэгч” байр сууринаас хандаж, тэдний хувийн үзэл бодлыг сонсдоггүй бол хүүхэд зүгээр л сонсогч байж, өөрийн санаагаа илэрхийлдэггүй, идэвхгүй, сургалтын материалд бичсэн зүйлд хариулахаас хэтрэхгүй болох зэрэг сөрөг үр дагавар гарч болзошгүй юм. Багш, сурагчид асуудлыг хамтран шийдвэрлэх, сурагчид үзэл бодлоо чөлөөтэй солилцож, харилцан бие биенээ сонсох сэтгэл зүйн таагай орчинг бүрдүүлэх нь тоо, физик, түүх зэрэг бусад хичээлээс ч илүүтэйгээр ёс суртахууны боловсролд нэн чухал болох нь Японы ёс суртахууны хичээлийн практикаас ч ажиглагддаг²⁷.

Дөрөвдүгээрт ёс суртахууны боловсролд зориулж, БШУЯ-наас сургалтын материал гаргахаас гадна бусад байгууллага, эрдэмтэд олон төрлийн сургалтын материал боловсруулж, сонголтыг сургууль, багш хийдэг нь чухал туршлага юм. Цаашид ёс суртахууны боловсролын сурах бичгийн журам боловсруулах асуудлыг хэлэлцэж байна. Манай улсад 2014 онд “иргэний боловсрол-ёс суртахуун” унших эх гарахаас өмнө зарим багш, судлаачид ёс суртахууны боловсролд зориулж хэвлэсэн номнууд нэлээд бий. Ёс суртахууны боловсролын сургалтын материалын агуулга, зохиомжийг сайжруулж, эрдэмтэн судлаачид, багш нарын оролцоог эрчимжүүлж, чанартай сургалтын материалаар хангахын тулд сургалтын материалыг олон хувилбартай болгох, сургалтын материал зохиох, хэвлэх, ашиглахтай холбогдсон асуудлыг цаашид судлах шаардлагатай юм. Учир нь сургалтын материалыг чөлөөтэй болгох нь ёс суртахууны боловсролын чанар, залгамж холбоонд муугаар нөлөөлөх магадлалтай.

Тавдугаарт ёс суртахууны боловсролын бодлогыг хот, дүүргийн хэмжээнд чиглүүлэх, тухайн орон нутгийн онцлогт нийцсэн ёс суртахууны боловсролын материал боловсруулж, багш нарын мэргэжил чадварыг дээшлүүлэхэд, Японд боловсролын хэлтэс, хороод манлайлах үүрэгтэй оролцож хэвшсэнийг дурдах хэрэгтэй юм. Бид ийм чадвартай боловсролын хэлтэс хороодтой, ёс суртахууны боловсролын мэргэжилтэнтэй болохын тулд багш бэлтгэх их дээд сургуулийн хөтөлбөрийг чанартай болгох нь чухал. Түүнчлэн багш нар хамтарч судалгаа шинжилгээ хийж, байнга суралцаж, эрэл хайгуул хийж, шинэлэг мэдээлэлтэй байж, судалгааны үр дүнгээ хуваалцахад тус дөхөм болох эрдэм шинжилгээний холбоо байгуулах (багш судлаачид сайн дурын үндсэн дээр нэгдэх), эрдэм шинжилгээний ажлын үнэлгээний тогтцолцоог бүрдүүлэхэд анхаарах шаардлагатай юм.

НОМ ЗҮЙ

1. БШУЯ “Бага боловсролын ёс суртахууны боловсролын сургалтын хөтөлбөр” 2008 он.
2. Абики Тадахико “Бага боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн тайлбар, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нь” Киоикү хэвлэлийн компани, 2008 он.
3. БШУЯ “Ёс суртахууны боловсролын хэрэгжилтийн судалгааны тайлан” 2012 он.
4. БШУЯ-ны ёс суртахууны боловсролыг сайжруулах асуудлыг хэлэлцэх зөвлөлийн тайлан “Ёс суртахууны боловсролыг шинэчлэх бодлого”, 2013 оны 12 сарын 26.
5. Ошитани Ёшио, Ягинүма Рёота болон бусад “Ёс суртахууны эрин үеийг бүтээх”, Киоикү хэвлэлийн компани, 2014 он.
6. БШУЯ “Бидний ёс суртахуун” Бага ангийн ёс суртахууны боловсролын сургалтын материал, Киоикү хэвлэлийн компани, 2014 он.
7. БШУЯ “Бидний ёс суртахуун сургалтын материалыг ашиглах заавар”, Киоикү хэвлэлийн компани, 2014 он.

ABSTRACT

The first half of this manuscript describes, 1) teachers who are teaching moral education at primary and secondary school, 2) reading materials, and 3) the evaluation based on the regulation of Ministry's curriculum guideline in 2008. The second half describes “the subject of moral education” from the perspectives such as, 1) the reason of encouraging moral education as an official subject, 2) teachers, and 3) teaching materials and methodology. I consider what we are able to learn from Japanese-style moral education at the final part.

²⁷ Тухайлбал багш сурагчидтай тэдний “найз” шиг нь байж чаддаг, тэдний байр сууринаас хамтдаа асуудлыг боддог. Сургалтын материалд бичсэн асуудлыг асуухаас илүү багш өөрийн туршлага, өөрт тохиолдсон явдлыг сурагчдад ярихыг хичээж, “багшдаа заагаад өгнө үү”, “хамтдаа бодоцгооё” гэх мэтчилэн багш сурагчидтай хамтдаа сурах гэж байгаагаа ойлгуулахыг хичээдэг. Иймд сурагчид биеэ барих, сандрах, эмээх зүйлгүй, чөлөөтэй ярилцаж, хичээлд идэвхитэй оролцдог нь харагддаг.